

Comparative Turkish Dialects and Literatures
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Cilt/ Volume 1, Sayı / Issue 1, Mayıs/ May 2022, 65-90

Atıf/Citation: Delice, H. İ. (2022). Yunus Emre Divanı'nda [-(y/I)p] Ekinin Kullanımları.
Comparative Turkish Dialects and Literatures. 1 (1). 65-90.

YUNUS EMRE DİVANI'NDA [-(y/I)p] EKİNİN KULLANIMLARI

The Concept of Prayer in Yunus Emre's Divan

Araştırma Makalesi / Research Article

(Makale Geliş Tarihi: 07.03.2022 / Kabul Tarihi: 20.05.2022)

Hacı İbrahim DELİCE*

Öz

Yunus Emre, Oğuzca'ya dayalı Türkiye Türkçesinin temelini atan en önemli şahsiyetlerden biridir. O nedenle, Türkiye Türkçesinin dil bilgisini Yunus Emre'nin sanatkârâne söyleyişleriyle tartmak ve değerlendirmek gerekir. Böyle bir yaklaşım Türkiye Türkçesini en başından başlayarak bugünkü hâliyle de değerlendirmek anlamı taşır; zira Yunus'un Türkçesi Türkiye Türkçesinden küçük küçük farklılıklarla ayrıl-maktadır.

Bu makalede, "Bizim Yunus"un tespiti için [(y/I)p] ekinin Divan'daki değişik işlevlerle kullanımı ele alınacaktır. Ayrıca bu makaleyle, Yunus Emre'nin üslubu ile ilgili çalışmalarda kullanılabilecek bilgilerin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Yunus Emre Divanı'nda Oğuz şivelerinden olan Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde olduğu gibi bu ekin öğrenilen geçmiş zaman çekimi için kullanılan kip eki özelliği de görülebilmektedir. Öyle ki, kip kullanımının etkisi olarak izah edilebilecek sıfat fiil kullanımı da mevcuttur.

Çalışmada, "Bizim Yunus"un tespiti için [(y/I)p] ekinin Divan'daki değişik işlevlerle kullanımı ele alınacaktır. Ayrıca, Yunus Em-re'nin üslubu ile

*Prof. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü; Prof. Dr., Cumhuriyet University, Faculty of Literature, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, delice@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8277-5368>.

ilgili çalışmalarda kullanılabilir bilgilerin ortaya konmasına gayret edilecektir. Makalede kullanılan örnekler, Mustafa Tatçı'nın Yunus Emre Divanı'ndan alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Yunus Emre Divanı, Yunus Emre Divanında [-(y/I)p] eki.

Abstract

Yunus Emre is one of the most important figures who laid the foundation of Turkey Turkish based on Oghuz. Therefore, it is necessary to weigh and evaluate the grammar of Turkey Turkish with the artistic expressions of Yunus Emre. Such an approach means to evaluate Turkey Turkish starting from the very beginning and also in its current form; be-cause Yunus's Turkish differs from Turkey's Turkish with minor differences.

In this article, the use of the suffix [(y/I)p] with different functions in Divan will be discussed for the determination of "Our Yunus". In addition, this article aims to reveal information that can be used in studies on Yunus Emre's style.

In Yunus Emre's Divan, as in Azerbaijani and Turkmen Turkish, which are Oghuz dialects, the modal suffix feature used for the learned past tense can also be seen. So much so that the use of adjective verbs, which can be explained as the effect of the use of modal, is also present.

In the study, the use of the suffix [(y/I)p] with different functions in Divan will be discussed for the determination of "Our Yunus". In addition, efforts will be made to reveal information that can be used in studies on Yunus Emre's style. The examples used in the article are taken from Mustafa Tatçı's Yunus Emre Divan.

Keywords: Yunus Emre, Yunus Emre's Divan, [-(y/I)p] suffix in Yunus Emre's Divan.

Giriş

Yunus Emre, Oğuzca'ya dayalı Türkiye Türkçesinin temelini atan en önemli şahsiyetlerden biridir. O nedenle, Türkiye Türkçesinin dil bilgisini Yunus Emre'nin sanatkârâne söyleyişleriyle tartmak ve değerlendirmek gerekir. Böyle bir yaklaşım Türkiye Türkçesini en başından başlayarak bugünkü hâliyle de değerlendirmek anlamı taşır; zira Yunus'un Türkçesi Türkiye Türkçesinden küçük küçük farklılıklarla ayrılmaktadır.

Yunus Emre'nin Türkçesi için Zeynep Korkmaz, "*Yunus Emre bölgenin ve devrin ihtiyacına Türk dilini kullanmaktaki başarısı ve san'at alanındaki dehası ile tercüman olmuştur. Bizce Yunus, Oğuzca'ya dayalı Anadolu Türkçesi'nin özgür bir*

yazı dili olarak kuruluşunda, yüksek düzeyde bir şair olarak en büyük görevi yüklenmiş ve bu görevi yüzyılları aşan üstün bir başarı ile yürütebilmiştir.” (Korkmaz, 1973: 17) görüşünü belirtir.

Yine, Yunus'un Türk dili için yaptığı ulu hizmetler hakkında Mustafa Özkan da “İşte Yunus Emre böyle bir ortamda, Oğuzcaya dayalı Anadolu Türkçesinin bir yazı dili olarak kuruluşuna hizmet ederek Türkçenin edebî dil hâline gelmesinde en büyük rolü oynamıştır. Gerçi Yunus Emre, bu edebî dilin gelişmesinde tek başına değildir. Mevlâna, Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza gibi şairler, Sultan Veled, Dehhâni, Gülşehrî, Hoca Mesud, Âşık Paşa gibi şahsiyetlerin de Anadolu'da gelişmeye başlayan bu yazı dilinin kuruluşunda büyük emekleri olmuştur. Mevlâna ve Sultan Veled'in pek az Türkçe manzumeleri vardır. Bu şahsiyetlerin eserlerinde Türkçe, bazı kelime ve beyitlerden ibaret dağınık ifadeler şeklinde kendini göstermektedir. Ancak bu dağınık beyit ve mısraların daha sonra gelenlere birer öncülük görevi yaptığı da muhakkaktır. Daha sonra gelen Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza, Gülşehrî ve Âşık Paşa ise eserlerini Anadolu halkını dinî yönden aydınlatmak amacıyla kaleme aldıklarından şiirleri didaktik bir nitelik taşır. Bu bakımdan onların eserleri lirizm ve heyecandan uzak olup, sanat değeri bakımından Yunus'un söyleyişindeki güce ve sanat inceliğine erişmemişlerdir. Yunus Emre'nin Türkçesi taşıdığı Oğuzca özellikler, gramer şekilleri, kelime kadrosu ve ifade gücü bakımından çok daha üstün bir seviyededir. Bu bakımdan yeni edebî dilin meydana gelişinde en büyük hizmeti Yunus Emre görmüştür.” (Özkan, 2010: 30) fikrini ortaya koyar.

Gerçekten de, dönemin edebî eserlerinin çok titiz bir şekilde karşılaştırmalı metindilbilim ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesi sonucunda da ifade edilen bu durumda -sanıyorum- bir değişiklik ortaya çıkmayacaktır.

Divan üzerinde uzun yıllar çalışan Tatçı da Gölpınarlı, Köprülü, Hacıeminoğlu, Mollazade, İsmail Hakkı, Timurtaş ve Fahir İz'den yaptığı alıntılarla Yunus Emre'nin “Eski Anadolu Türkçesi”nin oluşumunda önemli bir rol üstlendiğini ve onun asıl başarısının Türkçeyi sanatkarâne bir üslupla kullandığı fikirlerini öne çıkarır (1990: 66-69).

Türkçe yapı itibarıyla sadece “son”; işlev itibarıyla hem “son” hem “öncül” hem de “ara ek” kullanan bir sisteme sahiptir (Delice, 2019: 63-67) ve bu sistem içinde eklerin kullanımının anlam aktarımında önemli bir yeri vardır.

Türkçede “ön” ve “iç ek” hiçbir şekilde yoktur. Türkçede Batı dillerinden geçen “ön ek”ler kullanılabilen ve bazı birleşik kelimelerin ilk kelimeleri ön ek gibi algılanabilmektedir (Şahin, 2006: 65-77); ancak, Türkçede “ön” ve “iç ek” bulunmadığı gerçeğini değiştirecek bir örneğe rastlanmamıştır.

Yapıca sadece sondan ekli bir dil olması hasebiyle Türkçede bütün ekler bir kelime tabanı üzerine gelir; ancak, bu özellik, tüm eklerin işlev açısından da eklendiği kelimenin anlamı üzerine etki edeceği -yani, işlev açısından da her hâlükârda son ek olacağı- anlamına gelmemektedir.

Bir ek, işlev açısından da son ek olduğunda yapı ile paralellik arz eder ve eklendiği taban üzerinde anlam değişikliği meydana getirir: “*Ahmet okul+A gitti.*” cümlesinde [-A] eki, “okul” tabanı üzerinde bulunduğu için yapıca “son”; anlamsal tesirini yine “okul” tabanı üzerinde ona yönelme bildiriminde bulunma şeklinde gerçekleştirdiği için işlevce de “son” ektir.

“*Ahmet sabah+TAN beri görünmedi.*” cümlesinde [-DAn] eki, yapıca “sabah” tabanı üzerinde bulunmasına rağmen “beri” ismini edata dönüştürmek için anlamsal tesirini “beri” kelimesi üzerinde gerçekleştirmiştir ve bu açıdan yapıca “son” ek olmasına rağmen işlevce “öncül” ek konumundadır.

“*Ahmet bu soruyu gel+İP giden herkese sordu.*” cümlesinde [-(y/I)p] eki, yapıca “gel” tabanı üzerinde bulunmasına rağmen işlevce tesirini hem “gel” hem de “git” tabanı üzerinde gerçekleştirmiştir. Böylece, “gelmek” ve “gitmek” eşdeğer fiillerini birbirine bağlamak göreviyle anlamsal tesirini, sonuna geldiği fiil ile kendinden sonra gelen fiil üzerinde onları birbirine bağlamak suretiyle gerçekleştirmiştir ve bu açıdan yapıca “son” ek olmasına rağmen işlevce “ara” ek hüviyeti kazanmıştır.

Türkçenin yukarıda belirtilen her üç işlevini de üstlenen eklerden biri de [-(y/I)p] ekidir. Bu ek, “son”, “öncül” ve “ara ek” (Delice, 2019: 63-67) tiplerinin üçünde de kullanılabilmesi yanında bağlayıcı seslerle genişleyip çok değişik şekillere de girebilmektedir: “*Örnek olarak zarf-fiil eki /-yI+p/ı alalım. Eski Türkçede, bu ek ünlüyle sonlanan fiillere /-p/, ünsüzle sonlanan fiillere, ünlü uyumlarına uygun olarak /-Ip/ şeklinde getirilir. Aynı ek, STT’nde ise, ünlü uyumlarına uygun olarak ünlüyle sonlanan fiillere /-yIp/, ünsüzle sonlanan fiillere /-Ip/ olarak getirilir.*” (Gemalmaz, 2010: 4). Yunus Emre Divanı’nda bu ek, dönemin dil özellikleri doğrultusunda [-(y)Up] şeklinde yuvarlak ünlüler ile kullanılmaktadır.

[-(y/I)p] eki, Türkiye Türkçesinde “zarf-fiil”, “bağ-fiil” ve “kiplik” olmak üzere üç kategori oluşturacak şekilde üç ayrı işlevle kullanılır (Delice, 2012). “Zarf-fiil” göreviyle kullanıldığında işlevce “son”; “bağ-fiil” göreviyle kullanıldığında işlevce “ara” ve “kiplik” göreviyle kullanıldığında işlevce “öncül” ek olur.

Yunus Emre Divanı’nda Oğuz şivelerinden olan Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde olduğu gibi bu ekin öğrenilen geçmiş zaman çekimi için kullanılan kip eki özelliği de görülebilmektedir. Öyle ki, kip kullanımının etkisi olarak izah edilebilecek sıfat-fiil kullanımı da mevcuttur.

Bu makalede, “Bizim Yunus”un tespiti için [-(y/I)p] ekinin Divan’daki değişik işlevlerle kullanımı ele alınacaktır. Ayrıca, Yunus Emre’nin üslubu ile ilgili

çalışmalarda kullanılacak bilgilerin ortaya konmasına gayret edilecektir. Makalede kullanılan örnekler, Mustafa Tatçı'nın Yunus Emre Divanı'ndan alınmıştır (1991).

Bağ-fiil Eki Göreviyle Kullanımı:

Bağ-fiil işleviyle kullanımı, eşdeğer iki fiil veya fiilimsiyi, fiil veya fiilimsinin aldığı ekler ile “ve” bağlacını temsil ederek birbirine bağlamak şeklinde gerçekleşir. Zarf-fiilden ayırımı “bağlam” yoluyla yapılır. Biri diğerinin durumunu açıklamaya yarayan zarf kullanımı mümkün değildir. Örneğin, “*Gelip gitti.*” cümlesini “*Gelerek gitti.*” dönüşümüyle kullanamayız; çünkü, “gelmek” ve “gitmek” eşdeğer iki fiildir ve “gelmek”, “gitmek” fiilinin zarfı değildir. Bu nedenle, “*Gelip gitti.*” aslında “*Geldi ve gitti.*”dir.

“*Tutulmadı Yunus cânı geçdi Tamu'dan Uçmak'dan / Yola düşüp dosta gider gine aslın ulaşmaga*” (1/11).

“*Aceb bu benüm hâlüm yir altında ahvâlüm / Varup yatıcak yirüm akreb dola mı yâ Rab*” (15/2).

“*Sen Süleymân köşkinde taht kurup oturdun bil / Dîv ü perîye düp-düz hükümler eyledün tut*” (18/2).

“*Âhir bir gün ölürsin ölüm vardır bilürsin / Kamulardan ayrılup varup sinde yatdun tut*” (18/10).

“*İşkıla biliş cânlara ezel, ebed olmayısar / Güm-râh olup bu cihânda kimse bâkî kalmayısar*” (24/1).

“*Ölene bak gözün aç dökülür sakal u saç / İlan çıyan gelür aç yiyüp içüp sir gider*” (35/2).

“*Söz karadan akdan degül yazup okımdan degül / Bu yürüyen halkdan degül Hâlik âvâzından gelür*” (42/3).

“*Her kim bu şâra geldi bir lahza karâr kıldı / Girü dönüp gitmeği gelmez sefere benzer*” (69/2).

“*Çig bişüp kazan taşmadın rûh cisime ulaşmadın / Ana rahmine düşmedin ol togmadın ölen nedür*” (94/4).

“*Yunus'un sözi yirince / İniler cânın virince / Tâ ölüp sine girince / Dostun cemâlin arzûlar*” (98/6)

“*Bunda şeytâna yâr olan varup anda âvâr olan / Hazret'de yüzi kar'olan erden nazar olmayandır*” (99/3).

“*Hürîlerle bile yatan Uçmak kokusına batan / Anda bülbül olup öten bunda zinâ kılmayandır*” (99/6).

“Yüzüne karşı bu güneş bir dem gelüben turamaz / **Gelüp** kaşundan kiçi ay her dem okıyalı sebak” (132/4).

“N’idelüm bu dünyâyı n’eyleyüp n’itmek gerek / Dâimâ ‘ışk etegin **komayup** tutmak gerek” (141/1).

“Dünyâ mâlın dutmamış hîç emânet artmamış / Derzi **biçüp** dikmemiş tonunu Muhammed’ün” (145/4).

“Sen dünyânun terkin urgıl **gelüp** ‘ışk evine girgil / İlerki menzile irgil girü kalmak nendür senün” (148/3).

“Erenler **gelüp** geçdiler dünyâyı **koyup** göçdiler / Havâyâ **agup** uçdılar bular hü mâdur kaz degül” (166/2).

“Mûsî **olup** Tûr’a çıkam nûr oluban gözden bakam / Söz oluban dilden çıkam sûr u nagam nemdür benüm” (170/3).

“Bir elif tahsîl iden münezzehdür ‘âlemden / Endîşe ikliminde niçün **durup** gezerem” (171/4).

“Hürî **gelüp** eydürise gönül bana virgü diyü / Dostdan artuk kimseneye ben gönlümi virimezem” (174/3).

“Yıldırım **olup** şakıyan gökde melâik tokıyan / Bulutlara hüküm sürüp yağmur olup yagan benem” (177/4).

“Ol hâcemdür ben kulıyam dost bâğçesi bülbüliyem / Ol hâcemün bâğçesinde şâd **olup** ötmege geldüm” (179/4).

“Cânım ben andan bunda ezeli ‘âşık geldüm / ‘İşkî kılavuz tutdum ‘ışka **ulaşup** geldüm” (181/1).

“Aradum çıkdum bir uca eglendüm teferrüce / Eren soyın soylayup ol soya **düşüp** geldüm” (181/10).

“Benüm cânım uyanukdur dost yüzine bakan benem / Hem denize karışmaga ırmak **olup** akan benem” (187/1).

“Şimdi adum Yûnus durur ol demde İsmâ’îl idi / Ol dost için ‘Arafât’a kurbân **olup** çıkan benem” (187/11).

“Âdem olup turmadın nefsüm boynın burmadın / Yanıldum bugday yidüm Uçmak’dan **sürlüp** geldüm” (191/6).

“Mûsâ’yla Tûr’a çıkdum bin bir kelime kıldum / Bu halâyık bilsünler anda **bulunup** geldüm” (191/11).

“Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum / Hallâc panbugı gibi bunda **atlıp** geldüm” (191/13).

“Cercîs **olup** basıldum Mansûr oldum asıldum / Hallâc panbugı gibi bunda **atılup** geldüm” (191/13).

“Yagmur **olup** yire yagan bulud **olup** göge agan / Gözsüzlerün gözündeki boz pusaruk tuman benem” (193/13).

“Kün didüm bu yire turdı gökler dahı karâr kıldı / Yüz bin dürlü âdem geldi **getürüp** gideren benem” (195/3).

“Yigidi koca kılınca komaz kendüyi bilince / Birini **koyup** gelince gözlerini süzer ölüm” (198/5).

“Cânile ‘ârif olup senlik ü benlik terk idem / Geh **varup** dilsüz olam ögsüz olam hayvân olam” (201/27).

“Gâh ‘izzetle **varup** mü’min olam devletlü ben / Geh varam rükkân olam rehber olam ruhbân olam” (201/37).

“Geh dönem hâmûş olam geh cûş idem geh hûş olam / Geh **dönüp** pür-ren-gilen hem bâg u hem bostân olam” (201/38).

“Geh varup bir sır olam hem işidem hem söyleyem / Bir cüvân **olup** gehi insân olam nisyân olam” (201/8).

“Kamularun ‘amelidür Münker-Nekir **olup** gelen / Benüm ‘amelüm dostıdı ‘amelümi tuta varam” (205/8).

“Hem bâtınam hem zâhirem hem evvelem hem âhirem / Bu cümlesini **yara-dup** hem tertîbi kılan benem” (211/8).

“Bu cümle erkânı **koyup** birlik yolun tutan benem / Hırs u tama'bende irak hem arduma atan benem” (212/1).

“Bu Yûnus'un çün sûreti **ölüp** toprak olurısa / Bâtınumdan ‘ışk sevgüsü bilün ki hiç gitmez benüm” (214/9).

“Dost bakalı yüzüme ben şehi **görüp** geldüm / Ol yüce yücesine bî-gümân **irüp** geldüm” (217/1).

“Esrikligüme bakma adum delüye takma / Esrikligüm ezelden ‘işreti **sürüp** geldüm” (217/2).

“İşretüne irmişem sala diyü durmuşam / Cânı dîn ü îmânı şükrâne **virüp** geldüm” (217/4).

“Mansûr eydür Ene'l-Hak dir sûretün oda yak / Dinüz dâra gelsünler ben dârı **kurup** geldüm” (217/6).

“Sorman Yûnus'dan haber dost kadasa anda var / Haberi gören virür ben anı **görüp** geldüm” (217/7).

“‘Âlimler **okıyup** tutmaz / Halkı görüben gözetmez / Gönüllerde safâ bitmez / Salâdur kudse gidelüm” (218/4).

“Emr-i ma'rûf bu dem kaldı / Bid'at **gelüp** sünnet öldi / Nasîbli nasîbin aldı / Salâdur kudse gidelüm” (218/5).

“Yolum sana oldu turak sabahın söyleyendür Hak / Yûnus Emre dilinde Hak **olup** dile düşe geldüm” (224/11).

“Dünyâya çok **gelüp** girdüm erenler etegin tutdum / Kudret ünini işitdüm kaynayuban cûşa geldüm” (224/2).

“‘Âşık oldum şol ay yüze nisâr oldum bal ağıza / Nazar kıldum kara göze siyâh **olup** kaşa geldüm” (224/5).

“Mûsâ oldum Tûr'a vardum koç **olup** kurbâna geldüm / ‘Âli **olup** kılıç saldum meydâna güreşe geldüm” (224/6).

“Ay oldum ‘âleme togdum bulut oldum göge agdum / Yagmur **olup** yire yagdum nûr **olup** güneşe geldüm” (224/8).

“Kâl ü kilden geçenlere yolda gözün açanlara / Anlayuban seçenlere vak'a **olup** düşe geldüm” (224/9).

“Cânım ‘ışkun külingine Ferhâd **olup** dutdum başum / Dâim taşları keserem Şîrinüm hiç sormaz benüm” (226/4).

“Bugün sohbet bizüm oldu bize bizüm diyen gelsün / İçürdi ‘ışk bize şehdin nûş eyleyüp yudan gelsün” (230/1).

“Kanâ'at hırkası içre selâmet başını çekdüm / Melâmet gönlegin biçdüm ‘ârif **olup** geyen gelsün” (230/2).

“N'itsün bu Yûnus n'itsün bu yola niçe gitsün / Gönlini sana **virüp** gözlerin humâr itsün” (232/10).

“Dervîşlik bir lokmadur yirile gökden ulu / Bu ‘azâmet lokmayı **yudup** sinüren gelsün” (239/4).

“Ol ilde ay-gün olmaz ay **gedilüp** tolnmaz / Tertibler terk idüben şumâr unıda mısın” (252/4).

“Yolunda Mansûr olayın Ene'l-Hak demin urayın / **Asılup** vaslun dârına ber-dâr olayın bir zamân” (253/3).

“**Çagurup** eydeler gel güç görenler / Benüm çilem nedür bu ‘ışk elinden” (262/8).

“Kişi kim kişünün kahrın çekince / **Gidüp** görünmemek yigdür nazardan” (263/2).

“Bize muhib olanları Hak’dan dilerüz anları / **Dönüp** münkir olanları tîz çıkarurlar aradan” (265/3).

“**Gelüp** göğsüne kona dutuşup cânun yana / Bir kadeh şerbet suna **içüp** kanasın birgün” (276/2).

“Ayurma beni senden yaradan / **Düşüp** ölürüm ben bu yaradan” (284/1).

“İy bizümle yâr **olup** dosta giden gelsün berü / Yok **eyleyüp** kendözin cân terk iden gelsün berü” (288/1).

“Bugün Mansûr benim ‘ışkun yolında / **Yürüyüp** çarh uram şol dâre karşı” (289/7).

“Yünus Emre var yolına münkirler girmez yolına / Bahrî **olup** dost göline talam hey dost diyü diyü” (291/7).

“Yünus yidi nişân didi evet üçini gizledi / Anı dahı eydivirem **gelüp** halvet soranlara” (298/7).

“Tâ’atuna turan zâhid nazaruna irerise / Tesbîhini **unıdup** ol ayruk secde de itmeye” (3/2).

“Görse yüzün nûrünün balkıduğunu **gelüp** / Ayun on dördi gicesi senden sebak itmeye” (3/4).

“Ne kalduk işbu iklimde ağır yüklerin altında / Bu yükleri bu yapıları **döküp** hâlâdaş olan kimdür” (30/2).

“Etmek **yyiüp** tuz basmak ol nâ-merdler işidür / Etmek anı komaya tuzun hakkı varısa” (300/8).

“Gör Hârût-Mârût neyidi Hazret’de ferîşteyidi / Nasîbin ‘ışka **aldurup** makâmın zühreye vire” (307/3).

“**Ölüp** sine girürisem etüm-tenüm çürimeye / Anun için kim dünyeden ben giderem sevmegile” (317/4).

“Ol dostula benüm işüm **ölüp** dahı bitmeyiser / Bu niçe ola kim bite çün gönülde dost seville” (317/9).

“Âşıkun gözi yaşı hem göl ola / Ayagından sâz **bitüp** kamışlana” (324/4).

“Bir kuş **olup** uçmak gerek bir kenâra geçmek gerek / Bir şerbetden içmek gerek içenler ayılmaz ola” (327/2).

“İşk odı düşdi cânuma **yakup** beni yandurmaga / Yidi deniz suyu yitmez susalıgum kandurmaga” (329/1).

“**İltüp** sine koyalar yine eve geleder / Anca savaşı kuralar benüm mâlum üstine” (340/5).

“Kur’agacı n’iderler **kesüp** oda yakarlar / Bülbüller ötiçegiz nevbet degmez dürrâca” (342/6).

“İşkun ile ‘âşıklar yansun yâ Resûla’llâh / **İçüp** ‘ışkun şarâbın kansun yâ Resûla’llâh” (344/1).

“Âşıklara yoldaş **olup** sâdıklara yâr olmadun / Ölmezdin öndin ölmedün ‘ışk n’eylesün senünile” (347/2).

“Çün cân gevdeye irdi ahsurdı öri turdı / El **götürüp** ol demde Hakk’a şükür eyledi” (355/6).

“Ben eger tapsam ana ol vaktin taparidum / Şimdi hod toprak **olup** zîr ü zeber eyledi” (356/21).

“Âdem İblis kim ola işi işleden Çalap / Ayı günü **yaradup** leyl ü nehâr eyledi” (356/22).

“Sana ‘ibret gereğise gel göresin bu sinleri / Ger taşısan eriyessin **bakup** göricek bunları” (368/1).

“Hakikat bir denizdür şerî’atdur gemisi / Çoklar gemiden **çıkup** denize tal-madılar” (38/2).

“Mâl u mülkden **ayrılup** sine varasın turup / Münker ü Nekir **gelüp** su’âl idiser katı” (385/3).

“Geldi geçdi ‘ömrüm benüm şol yıl **esüp** geçmiş gibi / Hele bana şöyle gele şol göz **açup** yummuş gibi” (388/1).

“Ölenler hâlin bilmez göz **açup** ögin dirmez / Miskîn Yûnus Emre’nün meger bagrı baş oldı” (394/9).

“Yârdan ayru olunca **asilup** ölmek yigdüür / ‘Âşık kendü bıragur boynına ur-ganını” (398/2).

“Belkîs’ıla Süleymân ‘ışka düşdi bir zamân / **İsteyüp** bulmadılar bu derdün dermânını” (398/5).

“Ma’lûmdur ahî yol eri Mevlâ’yiçün n’itdükleri / Mihnet içinde her biri miskîn **olup** gülmediler” (40/2).

“Meşhûr **olup** geldi yola Mansûr olan derdi bile / Mecnûn misâl oldı dile ma’şûkdan ayrılmadılar” (40/4).

“Gurbet ilinde yürürem / Dostı düşümde görürem / **Uyanup** Mecnûn oluram / Gel gör beni ‘ışk n’eyledi” (404/5).

“Çün beni **koyup** gidesin / **Varup** sinleye giresin / Anda **gelüp** söyleyesin / Âh n’ideyüm ‘ömrüm seni” (405/6).

“Bir sinek bir kartalı **kaldurup** urdı yire / Yalan degül gerçektür ben de gördüm tozını” (407/5).

“Gözsüze fısıldadum sagır sözüm işitmiş / Dilsüz **çagırup** söyler dilümdeki sözümi” (407/9).

“Geldün bu dâr-ı mihnete aldandun fânî lezzete / Heves **idüp** Hak sohbeta dadın datmayasın bigi” (414/2).

“Pes niçün murdârı **açup** tartasın / Sen gerek lutfıla anı örtesin” (417/19).

“Gözüm **açup** gördüğüm zindân içi / Nefs ü hevâ pür-tolu şeytân içi” (417/7).

Kip Eki Göreviyle Kullanımı:

[-IpDIr]

Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi döneminde bilhassa üçüncü kişi çekimi için öğrenilen geçmiş zaman kipi eki olarak da kullanılan [-IpDIr] eki (Ergin, 1993: 301), Türkmen Türkçesinde “birinci tip öğrenilen geçmiş zaman kipi oluşturmaktadır: “Bu zaman kipi için en sık kullanılan yapı -IpDIr/ -UpDIr ekidir. -Ip/ -Up zarf-fül eki ile -dIr bildirme ekinin birleşmesiyle meydana gelen bu ek, Türkmen Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman kipi için en yaygın kullanılan ektir. Kendi lehçe grubunda bu eke en yakın şekil Azerbaycan Türkçesinde kullanılan -(y)Ib/ -(y)Ub ekidir. Azerbaycan Türkçesinde de bu ekin kullanım alanı gittikçe daralmış hatta bugün bu ekin birinci şahıs teklik ve çokluk çekiminde kullanımı kalkmıştır.” (Beşen Delice, 2020: 116).

“Yakındur işümün ucu **azupdur** müftü vü hâcı / Göreyin diyen Mi'râc'ı miskînligin dutsun dimiş” (122/2).

“Cânımda ol büt **bitüpdür** gönülümü ol **tutupdur** / Hey beni ol **avutupdur** ayruk neye bağlanayım” (216/2).

“Öyle **idüpdür** ol beni seçemezem düinden günü / Alsun teni utsun cânı kon ben ana aldanayım” (216/3).

“Âşıkları sorarsan bî-mezheb ü bî-millet / Yolda **kalupdur** sakın gice vü gündüz sayan” (236/5).

“Gönül hayrân **olupdur** ‘ışk elinden / Ciger biryân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/1).

“Niçeler tâc u tahtı mâl u mülki / Koyup ‘uryân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/2).

“Özümün kalmadı sabr u karârı / Gözüm giryân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/3).

“Eridi karlı taglar zerre zerre / Deniz ‘ummân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/4).

“Koyup İbrâhîm Edhem tâc u tahtı / Yiri külhân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/5).

“Zihî Mansûr ki ma’sûk yolunda / Başı ber-dâr **olupdur** ‘ışk elinden” (245/6).

“Ne gördi Leyli’nün yüzinde Mecnûn / Ki ser-gerdân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/7).

“Ne gördi Züleyhâ Yûsuf yüzünde / İşi efgân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/8).

“Mahabbet derdine düşeli bülbül / Dili handân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/9).

“Yûnus Emrem bu hasrete bu zâra / ‘Aceb mihmân **olupdur** ‘ışk elinden” (245/10).

“Senün ‘ışkun beni bende **alupdur** / Ne şîrîn derd bu dermândan içeri” (290/7).

“Ayne’l-yakîn **görüpdür** Yûnus Mecnûn **olupdur** / Bir ile bir **olupdur** Hakke’l-yakîn içinde” (303/7).

“Yûnus’ı ögen ögsün sögen Yûnus’a sögsün / Keçe suya **salupdur** ne durur irte gice” (342/7).

“Cân gönül hayrân **kalupdur** ma’sûka / Ma’sûkula sürerem devrânımı” (389/2).

[-İp]

Azerbaycan Türkçesinde ise 3. kişi çekiminde kişi eki düşürülmüş olarak öğrenilen geçmiş zaman kipi oluşturacak şekilde kullanılmaktadır: “Azerbaycan Türkçesinde III. tip geçmiş zaman tıpkı II. Tip geçmiş zaman gibi nakledilen geçmişini anlatmakta kullanılır. Bu kip Azerbaycan Türkçesinde -İb/-Ub ekiyle kurulur.” (Yalçın, 2018: 277-278)

“Bir kulına atlar **virüp** ‘avret ü mâl çoklar **virüp** / Hem birinün yok bir pûlu rahm idici Rahmân benem” (211/4).

“Yine yir yüzi **tonanup** kat kat olup rengen **batup** / Bülbül güle karşı **ötüp** cân budaga asdı yine” (312/6).

“Yine Yûnus başdan **çıkup** ‘âr u nâmûsı **yıkup** / ‘Aşıklarun cur’asından ulu kadeh içdi yine” (312/8).

“Gizlü sözi şerh **eyleyüp** dürlü nükteler **söyleyüp** / Degme ‘ârif şerh itmeye bu benüm gizlü râzımı” (349/6).

“Ol yürüyen atları sürdi Âdem üstine / Âdem'e mekr **irgürüp** ya'ni zafer eyledi” (356/6).

“Kimin kâfir **idüp** kimin müselmân / Anı kimse itmez illâ ol eyler” (95/7).

Kiplik Eki Göreviyle Kullanımı:

Türkiye Türkçesi dilbilgisi çalışmalarında “gel+**miş**+tim” örneğindeki [-mİş] eki gibi asıl fiil ile ek-fiil ve “düş+**ecek**+oldum”, “düş+E+yazdım”, “bak+**tı** durdu” örneklerindeki [-**ecek**], [-**a**] ve [-**dı**] ekleri gibi asıl fiil ile yardımcı fiile dönüştürülecek olan fiil arasında görülen asıl fiilin üzerinde ancak yardımcı fiilin öncülü olarak yer alan bütün ekleri ifade etmek için kullanılan özgün bir terimdir.

Kiplik eki, herhangi bir asıl fiili sözlük anlamından boşandırarak onu dilbilgisel anlamlı yardımcı fiile dönüştürmek için kullanılır (Delice, 2019: 66). Yunus Emre de [-(y/I)p] ekini asıl fiile “-(y/I)p tur-” yardımcı fiili yapısı içinde asıl fiile “sürerlilik” anlamı ilave etmek ve bir fiil kipi oluşturmak amacıyla bu görev için de kullanmıştır:

“Bir niçenün gönline şeytânlar **tolup durur** / Erenler semâ'ına bunlar gülüşgen olur” (58/4).

“Muhammed bir denizdür 'âlemi **tutup durur** / Yitmiş bin peygamberler gölünde Muhammed'ün” (145/3).

“Dervîş ırma gözüün evvelki demden / Yûnus **görüp durur** hem âhir hem evvel” (156/6).

“Ger sûretüm düşerise niçe noksân ire bana / Kadîmî zerrenem senün niçe **düşüp tururısam**” (190/6).

“Düz döşedüm bu yirleri çöksü urdum bu tagları / Sayvân eyledüm gökleri girü **tutup duran** benem” (193/4).

“Çagram himmet leşkerine dirile dost işigine / Arş önünde 'aklumula hizmet **kırup turan** benem” (212/6).

“Yıl on iki ay 'ışk odı içümde uş **yanup durur** / Yandugunca artar kokum devrüm geçüp solmaz benüm” (214/6).

“Yûnus gel gör 'âşıkları niçe yavu **varup durur** / Dünyâ-âhret elden koyup ne virende ne alanda” (318/11).

“İki cihân varlığını kudret eli **tutup durur** / Yol yok durur hîç kimseye sensüz bir adum atmaga” (323/4).

Sıfat-Fiil Kullanımı

Bu ek, kip eki kullanımının genişlemesi diye izah edilebilecek şekilde bir örnekte de sıfat-fiil eki görevinde de kullanmıştır:

“Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin / Şu karşıma gögüs **gerüp** taş bagırlu taglar mısın” (270/4).

Zarf-fiil Kullanımı

[-(y/I)ɸ] eki fiilleri “yüklem” veya “yüklemsi” göreviyle kullanılan başka bir fiilin durum zarfına dönüştürmek için de kullanılan bir ektir. Bu ek, bugün Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Yunus emre’de de yoğun bir şekilde zarf-fiil göreviyle kullanılmıştır:

“Sensüz yola girürisem çârem yok adım atmaga / Gevdemde kuvvetüm sensin başum **götürüp** gitmege” (1/1).

“Yüz bin Ferhâd külüng almış kazar taglar bünyâdını / Kayalar **kesüp** yol eyler Âb-ı Hayât akıtmaga” (1/6).

“Va’de **yitüp** ölicegez ol sinleye varıcağaz / Zebâniler gelicegez sen ‘inâyet eyle Çalap” (16/3).

“İş bu cihân mülkinden ansuzın ün iderler / Ansuzını şimdi bil **yaraklanup** gitdün tut” (18/6).

“Kimi âh **idüp** kılır zârı günehdür elinde var / Göçmiş yatur kara yiri miskinleri güleni gör” (22/3).

“Sorma hâlin kimisine varma İrahman’suzına / Kim isine gövdesine **ulşup** yeni yolunu gör” (22/4).

“Her kapuda bir kişi yüz bin çerisi vardur / ‘İşk kılıcın **kuşanup** cümle kırasum gelür” (46/4).

“Evvel gele şol yuyucu ardınca şol su koyucu / **İledüp** kefen sarıcı bunlar hâlün bilmez ola” (6/4).

“Âkilisen **gelüp** bana niteliğin sorma anun / Niçe nişân eydibilem misli yog anun bî-nazîr” (53/4).

“Taglar **aşup** berye **söküp** irak yire emek **döküp** / İstedüğün bundayiken bu ne ‘aceb sefer durur” (61/2).

“Şâh u sultân sohbetinde sürilür nûrdan kadeh / Sâkiler **çagrışup** eydür dost elinden kim içer” (67/7).

“Yavuzluk eyleme sakın ecel sana senden yakın / Niçelerün aslın kökin yord **eyleyüp** boza durur” (72/2).

“Sorucu gelür yir **yurtup** sorar Tanrı’n kimdür diyü / İş bu cânım anı **tuyup** sünüklerüm sıza durur” (72/4).

“Sabâhın sinlere vardum gördüm cümle ölmüş yatur / Her biri **bî-çâre olup** ‘ömrin yavı kalmış yatur” (74/1).

“Bugün Mansûr **olup** n’idem şeyhümün yüzini görem / Maksûdum buyıdı irem ‘âşık yine derdin söyler” (75/4).

“Riyâ çökük yirde durur key sakın oda buyurur / **İhlâs gelüp** cümlesin yur Yûnus yolu yavlak sezer” (83/7).

“Çün anda dirlik ola Hakk’ıla birlik ola / Varlığı **elden koyup** ere kullık gerekdür” (84/2).

“Gaflere virme özüni **dünyâ-perestlik eyleyüp** / Görme misin bu dünyâyâ eyü yavuz geldi gider” (87/7).

“Yalvar günâhun gel dile / Tanla seher vaktinde tur / Okına Kur’ân u Yâ-sîn / **Kulak urup** dinleyesin” (88/6).

“Miskîn Yûnus bil sözünü dosta **açup** şol gözünü / Kangı burcdan bakarısın ol sultâna güneş gelür” (92/8).

“İy Yûnus Emre tıfl iken hiç nesneyi fehm itmedin / Cümle ‘ulûmı **keşf idüp** bildürüp öğreten nedür” (94/5).

“Ne gördi Leylâ’nun yüzinde Mecnûn / **Akıdup** göz yaşın âb u sel eyler” (95/4).

“Açılıviricek perde / Dostun cemâlin arzûlar / Kim ki gerçek mürîd ola / **Bil baglayup** gelsün yola” (98/3).

Erenlerden etek tutan **menzil alup** Hakk’a yiten / Muhammed nûrına batan ol dünyâyâ kalmayandır” (99/1).

“Kelecı bilen kişünün yüzini ag ide bir söz / Sözi **bişürüp** diyenün işini sag ide bir söz” (102/1).

“N’idem ben bu gönülile benümile bile turmaz / Ma’sûk yüzün gördi meger **öğütleyüp** ögin dirmez” (104/1).

“Bunun gibi gönülile niçe dirlik idebilem / Bırakdı yabana beni bir gün **gelüp** hâlüm sormaz” (104/3).

“Var imdi miskîn Yûnus ‘uryân **olup** gir yola / Yüz çokallu gelürse yalıncağı soyamaz” (105/5).

“Hadîs’dür Mustafâ’dan ‘ışkıla ikrâr didi / Binde bir ‘ârif bunu **bakup** okıyubilmez” (110/7).

“Kandayıdum fikr iderdüm göge **bakup** şükr iderdüm / İsteridüm hasretile dost yanumda pinhânımış” (125/2).

“Ben sevdiğüm nigârı n’idem ol benden fârig / Ne **virüp** hoş görünem iki cihânda fârig” (126/1).

“Öliserüz bellü beyân gizlü içümüz olur ‘iyân / Teneşür üstine **konup** halk öninde yuvunicak” (127/2).

“Gör ma’şûkun ne işdedür ‘âşık dahı ol işdedür / İki bir sır işdedür iki **sanup** kalma ırak” (130/3).

“Müsülmânâm diyen kişi şartı nedür bilse gerek / Tanrı’nun buyruğın **tutup** biş vakt namâz kılrsa gerek” (136/1).

“Tanla **turup** başun kaldur ellerüni suya daldur / Hem şeytânun boynını ur hem nefis dahı ölse gerek” (136/2).

“Kılurısan tan namâzın Hak’la ola hem niyâzı / Âhiretde ‘izz ü nâzun **varup** anda bulsa gerek” (136/3).

“Gel imdi tur bu fânîden mahrûm kalmadın bâkîden / Tâ’at **kılup** bu dünyeden kullar nasîb almak gerek” (137/4).

“Kur’ân eydür ki vattakû gine eydür ki tezra’û / Kâhil **olup** oturmağıl tîz tevbeye gelmek gerek” (137/8).

“Çerge **kurup** oturalar ser-mâyemüz getüreler / Ol siyâset meydânında bu tertîbleri bil gerek” (138/4).

“Gel iy dervîşlik isteyen eydem sana n’itmek gerek / Şerbetleri elden **koyup** aguyı nûş itmek gerek” (140/1).

“Bakma bu dünyâ yüzine aldanma halkun sözine / **Dönüp** dîdâr arzûsına ol Hakk’a yüz tutmak gerek” (140/7).

“Dîv ü perî ins ü melek sever seni her mahlûkât / Hayrân **olup** ileyünde turmuş durur hûr u melek” (144/4).

“**Akup** deniz olursın **tagılu** toz olursın / Göllerde sâz olursın yapılan evler senün” (147/7).

“Allah olıcak kâzî bizden ola mı râzî / **Görüp** Habîb’i bizi şeft’ola mı yâ Rab” (15/3).

“Kırk beşinde sûret döner kara sakala ak iner / **Bakup** şeybetin göricek yoldurmaga düşdi gönül” (152/10).

“Boz yapalak devlingece emek yime ırte-gice / Anun işi gözsepekdür **salup** ördek alur degül” (157/5).

“Bir gün ola bu dünyâyı âhirete degşüresin / Dün ü günü kılğıl tâ’at ayak **uzadup** yatmagıl” (159/3).

“Nefse **uyup** biş parmagun bir kezden iltme agzuna / Kes birisin vir miskîne gerek olur unutmagıl” (159/5).

“Söyledüğün kelecıyı işıtdüğün gibi söyle / Kendözünden **zîreklenüp** bir kaç söz dahi katmagıl” (159/6).

“Dünyâ çerb ü şîrîn durur âdem gerekdür yıyesi / Kem nesneye **tama’idüp** kesüp kemürüp yutmagıl” (159/7).

“**Turmayup** söylerem sözüm günâhuma göyner özüm / Günâhlu Yûnus’un sözün sen kabûl eylegil Çalap” (16/8).

“Bahr ‘ummâna talmışam anda sade f bulmışam / Gevher **alup** gelmişem ‘ummân kayusu degül” (165/11).

“Gelün ‘âşık olalum ‘ışka cevlân kılalum / Esrük **olup** yatmışam cevlân kayusu degül” (165/7).

“Ümmî benem Yûnus benem dokuz atam dördür anam / ‘İşk odına **düşüp** yanam sûk u bâzâr nemdür benim” (170/7).

“Çün varam dost Hazret’e el **kavşurup** hıdmete / Benden ‘amel sorarsa bu ‘amelden bezerem” (171/11).

“Cümle ‘âlem terkin **urup** ben dost terkin urımazam / Andan ayru buçuk sâ’at ben ansuzın durımazam” (174/1).

“Deniz yüzinden su **alup** sunı virürem göklere / Bulutlayın seyrân **idüp** ‘Arş’a yakın varan benem” (177/3).

“Yıldırım **olup** şakıyan gökde melâik tokıyan / Bulutlara hüküm **sürüp** yağmur olup yagan benem” (177/4).

“Sekiz Uçmak ‘âşıklara köşk ü sarâydur anlara / Mûsî’leyin hayrân **olup** Tûr Tag’ında kalan benem” (177/7).

“Bunda bilişmeyen cânlar anda bilişimez anlar / Bunda **bilişüp** dostıla hâlüm ‘arz itmege geldüm” (179/5).

“Âhir bir gün ölürsin ölüm vardur bilürsin / Kamulardan **ayrılup** varup sinde yatdun tut” (18/10).

“Yûnus Emre’ye ne gam ‘âşık melâmet bed-nâm / Küfrüm îmâna şol dem anda **değişüp** geldüm” (181/11).

“Degülem kâl ü kâlde yâ yitmiş iki dilde / Yad yok bana bu ilde anda **bilişüp** geldüm” (181/2).

“Geçdüm hod-bîn ilinden el çekdüm dükelinden / Ol ikilik bâbından birlige **bitüp** geldüm” (181/3).

“Dört kişidür yoldaşum vefâ-dârum râz-daşum / Üçile hoşdur başum birine **buşup** geldüm” (181/4).

“Ol dördün birisi cân biri dîn biri îmân / Biri nefsümdür düşmân anda **sa-vaşup** geldüm” (181/5).

“Bir kılı kırk yardılar birin yol gösterdiler / Bu mülke gönderdiler o yola **düşüp** geldüm” (181/6).

“İşk şerbetinden içdüm on iki ırmak geçdüm / Denizler bendin deşdüm ‘ummândan **taşup** geldüm” (181/7).

“Ben andan geldüm bunda yine varuram anda / Ben anda varasımı anda **tanışup** geldüm” (181/8).

“Azrâîl ne kişidür kasd idesi cânuma / Ben emânet ıssıyla anda **bitrişüp** geldüm” (181/9).

“İnanmayan gel sinüme dost adını eyit kığır / Kefen tonun pâre **kalup** topra-
gumdan turu gelem” (182/8).

“Uşda beni götürdiler / Makbereme getürdiler / Halka **olup** oturdılar / Allâh
sana sundum elüm” (184/10).

“Götürdiler bunda **üşüp** / İndürdiler anda **şesüp** / Topragum örterler **eşüp**
/ Allâh sana sundum elüm” (184/8).

“Ol kırkdan birisine çaldımdı neşteri / Kırkından kan **akıdup** ‘ibret göste-
ren benem” (185/3).

“Aldı benim gönlümi n’oldugum bilimezem / Yavı kıldum ben beni **isteyüp**
bulmazam” (188/1).

“Ayık **olup** oturma ayıksuzlar getürme / Severem ‘ışk esrügün ben ayık olı-
mazam” (188/6).

“Benüm **dürüp** bünyâdumu Yûnus ezelden adımı / Kesdüm kamudan dadımı
‘ışkundan ayrılmazam” (189/6).

“Tehî görmen siz beni dost yüzün **görüp** geldüm / Bâkî devrân-rûzigâr dos-
tıla **sürüp** geldüm” (191/1).

“Zekeryâ oldum kaçdum irdüm agaca geçdüm / Kanum dört yana saçdum
depem **deldürüp** geldüm” (191/10).

“Îsâ oldum kudretten bahâne bir avretten / İnâyet oldı Hak’dan ölü **dir-
gürüp** geldüm” (191/12).

“Muhammed’i bir gice Hak okadı Mi’râc’a / Ser-te-ser uçdan uca bile yüz
sürüp geldüm” (191/14).

“Yalunuz Sübhân’ıdı peygamberler cânıdı / Yûnus hod pinhânıdı sûret
değsürüp geldüm” (191/15).

“Bezîrgânam meta'm çok dest-gîrüm üstâdum Hak / Ben ziyânüm assıya anda **değişüp** geldüm” (191/3).

“Yir ü gök yaradıldı 'ışkıla bünyâd oldı / Topraga nazar kıldı aksurdı **durup** geldüm” (191/4).

“Gördüm yidi Tamu'sın sekiz Uçmak kamusın / Korkıdan günâhumı andan **sızurup** geldüm” (191/5).

“Nûh oldum Tûfân için çok dürişdim dîn için / Dînüme dönmeyeni suya gark **idüp** geldüm” (191/7).

“Yalan degüldür sözüm bak yüzüme aç gözün / Dah'örtülmedi izüm uş yoldan **urup** geldüm” (191/8).

“Eyyûb oldum tenüme cefâ kıldum cânuma / Çagurdum Sübhân'uma kurtlar **toyurup** geldüm” (191/9).

“Evvel benem âhir benem cânlara cân olan benem / **Azup** yolda kalanlara hâzır meded iden benem” (193/1).

“Benem Hakk'un kudret eli benem beli 'ışk bülbüli / **Söyleyüp** her dürlü dili halka haber viren benem” (193/11).

“Kün deminde nazar iden bir nazarda dünyâ düzen / Kudretinden han **döşeyüp** 'ıška bünyâd uran benem” (193/3).

“Dostıla birlige yiten buyruğı neyise dutan / Mülk **bezeyüp** dünyâ düzen ol bâğçevân hemân benem” (193/9).

“Ka'be vü büt-îmân benem çarh uruban dönen benem / Bulut **olup** göge agan yagmur **olup** yagan benem” (194/1).

“Yaz **yaradup** yir tonadan gönlümüz evi hânedân / Hoşnud ata vü anadan kullık kadrin bilen benem” (194/2).

Yıldırım **olup** şakiyan **kakıyup** nefsin dokıyan / Yirün ka'rında berkiyen şol agılı ilan benem” (194/3).

“Et ü deri sünük çatan cism **eyleyüp** diri tutan / Hikmet beşiğinde yatan kudret südin emen benem” (194/5).

“Gerçek 'âşık gelsün berü gösterelüm togru yolu / Makâm durur gönül şarı **ırılmayup** turan benem” (194/6).

“Evvel kadîm önden sona zevâli yok sultân benem / Yidi iklîme **hükm idüp** yiri gögi dutan benem” (195/1).

“Sofîyılan sofî olan sūfîyile sâfî olan / Bel **baglayup** tâ'at kılan o Kerîm ü Rahmân benem” (195/5).

“Kâf dan Kâf’a hükm eyleyen dâvleri hükmüne koyan / Yile **binüp** seyrân kalan bu mülke Süleymân benem” (195/6).

“Sekiz Uçmak ‘âşıklara köşk ü sarâydur anlara / Mûsâ’layın Tûr Tagı’nda **hayrân olup** kalan benem” (195/8).

“Yine Yûnus’a sordum eydür Hak nûrın gördüm / İlk yaz güneşi gibi mevc **urup** toga geldüm” (196/11).

“Tene yumışak geymeyem cümlesinden fârig olam / Döşegümi toprak **idüp** yasdugumu taş eyleyem” (197/3).

“Bugün gülen kişi bunda yarın ağlayısar anda / Revân **döküp** göz yaşını yasdugumu yaş eyleyem” (197/6).

“Yûnus’ı ‘âşık diyüben zinhâr **özenüp** gelmenüz / Çok bezirgân ziyân ider varıcağız irak çava” (2/9).

“Gel beri tagılmayalum katre-i bârân gibi / **Cem’olup** deryâlayın gel kasd-ı ‘ummân idelüm” (200/5).

“Niçe bir ‘ışk meydânında nefis atın segirdürem / Yâ niçe bir başımı top **eyleyüp** çevgân olam” (201/12).

“Degmeler bu sırta irmezler ledünnîdür ‘azîz / Hızr’ı **koyup** yolda ben kerrûbıla gerdân olam” (201/19).

“Adımum atdum yidi dört on sekiz binden öte / Tokuzı yolda **koyup** şâh em-rine fermân olam” (201/3).

“Geh varam Dâvud olam çıkam Süleymân tahtına / Geh gine güm-râh olup vaslı **koyup** hicrân olam” (201/33).

“Hidâyet irdi kamuya hevâsından geçmezlere / Teyfik yüzün yire **urup** ‘ışkumu şîr-gîr eyleyem” (206/8).

“Kimi boyun **burup** yatmış tenini topraga katmış / Anasına **küsüp** gitmiş boyun buranları gördüm” (207/7).

“Kimi zâri **kırup** aglar zebânîler cânın taglar / Dutuşmuş sinleri oda çıkan düttünleri gördüm” (207/8).

“Gitti cânım kaldum eyle nâ-çâr olup girdüm yola / Dostlar şâd olduğın bile göreyim andan varayım” (210/4).

“Bu mahabbet odı benüm yüregümde yana durur / Denize gark olurısam **söynüp** hatâ kılmaz benüm” (214/5).

“Senden gelür cevr ü cefâ ben âh u vâh itmeyeyüm / Düşmişem ‘ışkun odına **yanup** niçe dütmeyeyüm” (215/1).

“Ansuzlğum bana harâm andan durur nakdüm tamâm / Buncılayın lutf u kerem kanda **bulup** dinleyeyüm” (216/5).

“Nûr bana ‘İsâ oldı erenler du’â kıldı / Niçe kezin toprakdan ben **öri turup** geldüm” (217/5).

“Ben bu yurtlu degülem bunda **durup** n’iderem / Niçe niçe tutsaklu tuzak üzdüm giderem” (220/1).

“Ben oldum İdrîs-i derzi Şît oldum tokıdum bizi / Dâvûd’un görklü âvâzi **âh idüp** nâlişe geldüm” (224/4).

“Bilmezem aslum nedür ata hod bahânedür / Ezel ana karnında kan **yyüp** dirilmişem” (227/3).

“Gel beri kulum **diyüp** kalbüne **nazar salup** / Câm-ı ebedî **sunup** hayrân olasın birgün” (229/2).

“Bî-çâre za’îf Yûnus neye hasedidersün / Kamu esbâbunu **döküp** ‘uryân olasın birgün” (229/5).

“Sözdür söylenür araya kimse döymez bu yaraya / **İltüp** bizi makbereye koyanlara selâm olsun” (231/6).

“Yârânlarından **utanup** günâhı gizlü işlersin / Yaradan Hâlik’un hâzır niçün ondan utanmazsın” (235/5).

“Uçmak’dan umustı yok Tamu’dan korkusı yok / Kendözin yavı **kırup** hayr u şer elden koyan” (236/3).

“Ol benem dirse revâ benliğin bilen hatâ / Terk eyleyüben rızâ ‘akl **koyup** ‘ışka uyan” (236/4).

“İy yârânlar iy kardaşlar ecel ire ölem birgün / İşlerüme pişmân **olup** kendözüme gelem birgün” (241/1).

“Beş karış bez durur tonum ilan-çıyan yiye tenüm / Yıl geçe obrıla sinüm **unıdılup** kalam birgün” (241/4).

“Ol vaktin biz uçarduk cevân **urup** göçerdük / Nûrdan şarâb içerdük Hak bizi toylar iken” (243/5).

“Bu bizüm ‘işretümüz oldur bu lezzetümüz / **İçüp** esridüğümüz ‘ışk şerbeti gülidür” (25/5).

“İşk ilinün haberin disem işide misin / Yoldaş **olup** bu yola sen bile gide misin” (252/1).

“Ol ilün bâğı olur şerbeti agu olur / Kadeh dutmaz ol agu **nûş idüp** yuda mısın” (252/2).

“Ol ilün zavadası cefâ duta gidesi / Şeker ayruga **sunup** sen agu tada mısın” (252/3).

“Senlik-benlik terk **idüp** yoklık evine girüp / ‘İşkdan içüp **esriyüp** varlık terk ide mısın” (252/5).

“Leylî ile Mecnûn olup Ferhâd ile taşlar yonup / ‘Abdü’r-rezzâk gibi **yanup** giryân olayın bir zamân” (253/6).

“Ol dost bana benden yakın hikmet bilen bulur Hakk’ın / **Okuyup** hikmet ‘ilmini Lokmân olayın bir zamân” (253/8).

“Emânetdür sakıngıl ‘ışk haberini zinhâr / **Oturup** degme yirde söyleme ‘ışkun sözün” (254/6).

“Tıfl-ı nev-reste gibi etegin at idinüp / Ele çevgân almadın meydân arzû kılursın” (255/3).

“Yûnus göğüs **açup** dosta giderken / Çalab’um saklasun seni hatardan” (263/6).

“Sen seni hoş tutgıl arı istigfâr eyle yârı / İmân bilüne **baglanup** dîn tonın tonanmaz mısın” (267/2).

“Ölmez vuslat meyin içen ma’siyet denizin geçen / Meyhâneden ‘**azim idüp** mescidlere kanmaz mısın” (267/5).

“Al gider benden benliği toldur içüme senliği / Bundayiken öldür beni **varup** anda ölmeyeyin” (269/3).

“Yavu kıldım ben yoldaşı onulmaz bagrumun başı / Gözlerümün kanlu yaşı ırmag **olup** çağlar mısın” (270/3).

“Karlu tagların başında salkım salkım olan bulut / Saçun **çözüp** benim için yaşın yaşın aglar mısın” (270/6).

“**Anup** kıyâmet gününü / Aglaşalum ol gün için / Ol gün melâmet günüdür / Aglaşalum ol gün için” (272/1).

“İy benim ‘ömrüm kuşu kanda varasın birgün / Ecel **avlayup** yudar ele giresin birgün” (276/1).

“**Binüp** ağaç atına **yanulup** Hızr’a tana / Şol kara yir altına gire yatasın birgün” (276/5).

“Yûnus Emrem n’idesin **kaçup** kanda gidesin / Erenler sohbetine gelmez olasın birgün” (276/8).

“İy dost seni sevelden ‘aklum gitdi kaldım ben / Bınarları **terk idüp** denizlere taldım ben” (280/1).

“Çü girdüm ‘ışkun bâğına bakdum soluma saguma / Dürlü yemişlerin **yyüüp** güllerini yıylayayın” (283/4).

“Fenâ sarâyından **göçüp** bekâ sarâyına **geçüp** / Işkun şarâbından **içüp** kansa gerek şimden girü” (286/6).

“Seher-gâhın **turup** zârî kıluram / Sanasın bülbülem gül-zâre karşı” (289/3).

“Ka’be senün işgündür eyle bil / Bulmadum **yol çeküp** varmagıla” (296/5).

“Sekiz Uçmagun Hûrîsi eger **bezenüp** geleler / Senün sevgünden özgeyi gön-lüm hiç kabûl itmeye” (3/11).

“Âşıklar dostı **koyup** kanda vara / Zindândur ‘âşıklara dostsuz serâ” (308/1).

“İy dirîgâ n’idelüm bizde ‘amel olmazsa / **Hışm idüp** yapışalar bu kefen tonumuza” (311/4).

“Niçe bu temsilleri söyleyesin **yürüyüp** / Yûnus sen sa’y idegör derdün için dermâna” (313/12).

“Yûnus gel gör ‘âşıkları niçe yavu varup durur / Dünyâ-âhret elden **koyup** ne virende ne alanda” (318/11).

“Çobanlık itmeyince Mûsâ’layın / Kelîm’üm **diyüp** Tûr’a göndermeye” (326/6).

“Kişi Hak’ı bilmek gerek Hak haberin almak gerek / Zindeyiken ölmek gerek **varup** anda ölmez ola” (327/7).

“Ugrı diyü kullarını giriftâr iden ol / **Meded idüp** irişen gine bile zindânda” (328/7).

“Hem **elüm alup** kaldurur şâd idübeni güldürür / Gönlüme rahmet toldurur eri Hak’ı bildürmege” (329/6).

“Çok **cehd idüp** istedüm yir ü gögi aradum / Hiç mekânda bulmadum bul-dum insân içinde” (339/3).

“Allah buyrugın dutgil namâzun **kırup** gitgil / Namâzun kılmayınca zinhâr varmagıl işe” (341/3).

“Yaşıl ton geydi agaçlar / Pervâz **urup** uçar kuşlar / Nefesün cânlar bağışlar / Söyle bülbülcüğüm söyle” (343/3).

“Dünyâ gözün **rüşen idüp** gönül gözün kör eyledün / Zulmet tolcak gönlüne ‘ışk n’eylesün senünile” (347/3).

“Gizli sözi **şerh eyleyüp** dürlü nükteler **söyleyüp** / Degme ‘ârif şerh itmeye bu benüm gizli râzumu” (349/6).

“Küfür okın atarken îmânun urma sakın / **Yilüp** sıyasın güçin sebl ola güvecesi” (351/12).

“Vargıl digil yâ Mûsâ rahmet eylesün bana / **Tevbe kulup** işine hoş istigfâr eyledi” (356/15).

“Âdem’ün göbeginden Çalap yarattı anı / Vaff **diyüp** turı geldi anlar güzer eyledi” (356/7).

“Zühre eger göreyidi Yûnus göziyle gördüğün / Çengini elden **biragup** unıdayıdı sâzını” (359/9).

“Cânını ‘ışk yolına virmeyen ‘âşık mıdur / **Cehd eyleyüp** ol dosta irmeyen ‘âşık mıdur” (36/1).

“‘Işk kadehinden **içüp** nefis dileginden **geçüp** / Hak yolına er gibi turmayan ‘âşık mıdur” (36/2).

“Dâyim **riyâzât çeküp** halvetlerde **diz çöküp** / Hak didârı eserin görmeyen ‘âşık mıdur” (36/4).

“Yûnus imdi avınur dostı **görüp** sevinür / Erenler mahfilinde ‘ışkı cünbiş eyledi” (362/8).

“Hazret’e baglu elüm Fâtiha okur dilüm / Belini **büküp** Hakk’a hoş rükû’ât eyledi” (364/2).

“Düşdükçe öge Hubbü’l-Vatan zerrece kalmaz me’men / Gözden **sızup** olur seven her dem yüregüm yağları” (365/4).

“Yir gök kâ’im ırılmaz yiller **esüp** deprenmez / Her nesne muhkem olur ‘ışk olıcak bünyâdı” (371/3).

“Erenler bir denizdür ‘âşık gerek talası / Bahrî gerek denizden **girüp** gevher alası” (378/1).

“Ya’küb’ı **agladup** aldun gözlerin / Yûsuf ı Mısr’un sen itdün sultânı” (379/8).

“Dört kitâbı şerh iden ‘âsîdür hakikatde / Zirâ tefsîr **okuyup** ma’nîsin bilmediler” (38/5).

“Gönlüm sana egleridüm / Gül diyüben yıllarıdum / **Garîbseyüp** aglarıdum / Âh n’ideyin ‘ömrüm seni” (384/3).

“Hayrum şerüm yazılısar / ‘Ömrüm ipi üzüliser / **Gidüp** sûret bozulısar / Âh n’ideyin ‘ömrüm seni” (384/5).

“Kime gönül virdümise benümile yâr olmadı / Hâlüm **bilüp** derdüm **sorup** bana vefâdâr olmadı” (386/1).

“İşk bir ulu hil’at durur bir niçeye virdi Çalap / Bir niçeler **mahrûm kalup** ‘ışkdan haberdâr olmadı” (386/4).

“**Koyup** gel nakş u nigâr nakşa yol virme zinhâr / Nakşıla yola giren ‘âkıbet dünyâ sever” (39/1).

“Elestü bi-Rabbiküm Hak’dan nidâ gelicek / Mü’minler Belî **diyüp** itdiler ikrârını” (397/7).

Geldüm ü geçdüm bilmedüm / **Aglayup** gussa yimedüm / Senden ayrılam dimedüm / Âh n’ideyüm ‘ömrüm seni” (405/2).

“**Gidüp** gine gelmeyiser / **Gelüp** beni bulmayısar / Bu begligi sürmeyiser / Âh n’ideyüm ‘ömrüm seni” (405/5).

“Çıkıdum erik talına anda yidüm üzümü / Bostân ıssı **kakıyup** dir ne yirsün kozumu” (407/1).

“İplik virdüm Çulhâya **sarup** yumak itmemiş / Becid becid ısmarlar gelsün alsun bezini” (407/3).

“Bir küt ile güreşdüm elsüz ayagum aldı / **Güreşüp** basamadum göyündürdi özümi” (407/7).

“İşkun odı düşdi bana ben yanaram ne gam sana / **Yanup** içüm kül olmuşam gözetme taşra tonumu” (409/2).

“**Yanup** oda dirsən girem yatluga baş indürmeyem / Senden yüzüm döndürmeyem çün sana tutdum yüzümü” (409/3).

“Yûnus ‘ışkun arta dursun cânun **göynep** düte dursun / Üstâd ‘aybun örte dursun oldur üstâdlar sultâni” (412/13).

“Berk yapışdun şol dünyâya **koyup** gitmeyesin bigi / Karanu yalınız sinde varup yatmayasın bigi” (414/1).

“Yûnus özüin yalvarursan sıdkıla yola girürsen / **El alup** tevbe kılursan mahrûm kalmayasın bigi” (414/8).

“Rızkun **alup** seni muhtâc mı kodum / Yâ öyünün yiyüben aç mı kodum” (417/10).

“Geçmedi mi intikâmün öldürüp / **Çüridüp** gözüme toprak **toldurup**” (417/24).

Sonuç

Yunus Emre Divanının [-(y/I)p] ekinin kullanımı açısından Oğuz lehçesinin diğer şivelerine yansıyan ortak özelliklerini taşımakla beraber Türkiye Türkçesinin yazı dilinin temelini de teşkil etmiş olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye Türkçesinde [-(y/I)p] ekinin doğrudan kip eki işleviyle kullanımı tamamen sıfırlanmış durumdadır; Divan'da da neredeyse yok denecek oranda az sayıdaki kullanımla Türkmen ve Azerbaycan Türkçelerinden ayrılmış olduğu görülebilmektedir.

Yunus Emre Divanı'nda [-(y/I)p] ekinin kullanımı, Yunus Emre'nin üslup özelliklerinden birini temsil etmektedir. Bu bağlamda, "kurup oturdun bil" (18/2), "yaraklanup gıtdün tut" (18/6), "varup sinde yatdun tut" (18/10) gibi kalıplar ile 181, 191, 217. şiirlerde 2. beyit sonunda tekrarlanan "-p geldüm" (181) kafiye ve redifi doğrudan şiir kurgusuna da damgasını vurmaktadır.

Yunus Emre'nin söylemini daha net kavrayabilmek için çok işlevli dilbirimlerinin işlevleri de iyi kavranmalıdır.

Yunus Emre, bizlere Türkçenin [-(y/I)p] eki gibi biçimbirimlerin öğretiminde de zengin ve zevkli bir örnek dizini sunmaktadır.

Kaynakça

- Beşen Delice, T. (2020). *Türkmen Türkçesinde Fiil*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Delice, H. İ. (2012). "-İp Eki Türkçede Hangi Kategorileri Oluşturmaktadır?". *V. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, Denizli, Turkey.
- Delice, H. İ. (2019). "Türkçe Sadece Sondan Ekli Bir Dil midir?". *6. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (1 – 3 Kasım 2019 / Şanlıurfa) (UBAK)* (pp.63-68). Urfa, Turkey.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gemalmaz, E. (2010). "Türkçede Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*.
- Korkmaz, Z. (1973). "Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri". *Türkoloji Dergisi*, 5 (1).
- Özkan, M. (2011). "Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Teşekkülünde Yunus Emre'nin Rolü". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*
- Şahin, H. (2006). "Türkçe'de Ön Ek". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı I İnceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tatçı, M. (1991). *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalçın, S. K. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Grameri*. Ankara: Kesit Yayınları.